

Érdekes növénynevek IV.

A *szarvas*- előtagú összetételek növénynevek esetében nem feltétlenül az állatnevet foglalják magukba, hanem a latin *corniculatus*, *-a*, *-um* (< lat. *cornu* 'szarv') jelentésének megfelelő, 'szarvval ellátott' értelmű előtagok. Néhány elnevezésnél ez nyilvánvaló is, a szarvszerűen elágazó szárra, gyökérre stb. való világos utalással. Más nyelvekben is számos ilyen növénynév van, például román *cornu* 'Carastium arvense', *cornuță*, *cornuți* 'Xanthium spinosum, strumarium' (DRM. 283).

szarvasbodza J. *Sambucus racemosa* (MNöv. 176). A fürtös bodza társneve. A hivatalos latin elnevezésben a *Sambucus* nemzetségnév régi római növénynév, a *racemosa* fajnév pedig 'szőlős' jelentésű. Ez a bodza boggyóra utal. Régi *bodza* növényneveünk (1337: 'Vnum Rubum Sambucy uulgo *Bozyabukur* nominatum' [OkISz.], 1470 k.: *bozafa* (CasGl. 77), 1578: *bódza* [Herbarium]) szláv eredetű.

szarvasfű J. *Dictamnus albus* (MNöv. 54). R. 1577 k.: *sfarwas eltető fw* (Ars Medica 639), 1590: *szaruas eltető fű* 'Elaphoboscon' (SzikszF. 15), *szaruas fű* 'Fraxinula' (uo. 16), 16–17. sz.: *zarvas fű* 'Dictamnium album, Fraxinella, Paeonia mascula' (Erlanger Herb. 43), 1604: *szarvas éltető fű* 'Elaphoboscon' (MA.), 1708: ua. (MA.), 1762: ua. (PP.), 1792: *szarvas fű* (Gáti 16), 1832: ua. 'Fraxinella' (Kreszn. 2: 204), 1843: *szarvasfű* 'ua.' és *szarvaséltetőfű* 'Elaphoboscon' (Bugát 394), 1845: *szarvasfű* 'Athamanta cervaria' (Műsz. 407), 1870: ua. 'Dictamnus albus' (CzF. 5: 1082), 1897: *szarvas fű* 'ua.' (Pallas 15: 434), 1911: *szarvasfű* 'ua.' (Nsz. 291).

Beythe István úgy magyarázza az elnevezést, hogy „az nillal általlóttetett szarvas ezerjófűvel szokta magát orvosolni” (NomPann.). (A *Dictamnus albus* az erősfű, nagyzezerjófű.) Német *Gemeine Hirschwurz* (Műsz. 407) neve szintén arra utal, hogy a szarvasok szeretik ezt a fűvet. Akárcsak a lengyelben meglévő név; vö. R. *jelenj korzen* 'ua.' (Erlanger Herb. 43). L. a *szarvasgyökér* szócikkét.

szarvasgomba J. 1. *Tuber eactivum* (Tarisznyás 43); 2. korallgomba (MNöv. 176). R. 1577 k.: *szaruas gomba* (Ars Medica), 1588: *szarvas gomba* (TermTudKözl. 1894: 436 és OkISz.), 16. sz. *zarvas gomba* 'Cerui boletus' (NyTudÉrt. 80: 44), *zarwas ghomb* 'ua.' (Ért. 76), 1601: *szarwas gomba* 'Clavaria flava' (FungPann. 274), 1664: *szarvas gomba* (Pozsoni kert 216), 1683: ua. 'Fungus cervi' (Nyr. 40: 113), 1731: ua. (OkISz.), 1762: ua. (PP. 989), 1780: ua. 'Lycoperdon cervinum, Hirschschwamm' (Phytologicon 84), 1783: ua. (NclB. 432), 1792: ua. (Gáti 17), 1799: ua. (Fábián 64), 1805–10: ua. (Márton 47), 1832: ua. (Kreszn. 2: 204), 1835: ua. (Kassai 4: 374), 1842: ua. (Peregriny E.: TermTört. 73), 1870: ua. (CzF. 5: 1081), 1894: ua. 'Tuber cibarium' (Pallas 8: 96), 1897: ua. 'résztint a szarvas szarvához hasonlító elágazás, résztint a német elnevezés nyomán több gomba neve' (Pallas 15: 434), 1911: ua. 'Tuber micheli; Clavaria flava' (Nsz. 291), 1965: ua. és *lyukasszarvasgomba* 'Genea' (MNöv. 121). A magyar etnotaxonomiában számos vidékről adatolt a név, így OrmSz. 499: *szarvasgomba* 'gombafaj' | Ethn. 87: 228: *szarvasgomba* (Kárpátalja, Dercen) | NéprÉrt. 35: 72: ua. (Göcselj, Zalabaksa) | uo. 39: 234: ua. (Regéc, Mogyoróska, Baskó, Komlóska, Háromhuta) | BotKözl. 41: 114: ua. (Mátra, Szekszárd) 'Ramaria flava' | TermTudKözl. 31: 146: ua. (Szekszárd) | NéprÉrt. 33: 237: *szarvas gomba* (Cserszegtomaj) 'ehető gomba'.

Ezzel az állatnévvel azért nevezték el a gombafajtát, mert az erdei vadak (szarvasok, őzek) finom szaglással megérik a földben rejtőző gomba szagát, és azt kiássák onnan. Mivel rendkívül drága gombáról van szó, használják a házi sertéseket és a kutyákat is ilyen kutató célra. Megszimatolják, és készséggel kitúrják a földből az értékes gombákat, amelyeket az élelmes gyűjtő nyomban el is vesz tőlük. A magyar gombanévvel onomasziológiailag összevethető elnevezések számos nyelvben kimutathatók; vö. középkori latin *cerviboletus* és *boletus cervi* (NytudÉrt. 80: 45), német *Hirschbrunst*, *Hirschling*, *Hirschschwamm*, *Hirschrüffel* (uo.), francia *potiron de cerf* (NclB. 432). Orosz megfelelője a *szarvas* állatnévvel az *olenij trjufel* 'Elaphomyces cervinus' (MO. 650). További szláv nyelvekből vö. szerbhorvát *jelen-gljiva*, szlovén *jelenova goba*, cseh *jelenka*, szlovák R. *jelenia huba*, *jelenia hubka*, *jeleni hríb* és lengyel *jelenia bedlka* (NytudÉrt. 92: 163). A magyar név minden bizonnyal a latin, esetleg a német elnevezés lefordításán alapul.

szarvasgyökér J. 1. *Tordylium maximum*; 2. erősfű (MNöv. 176). R. 1807: *szarvasgyökér* 'Dictamnus albus' (MFüvK. 262), 1835: *szarvas-gyökér-fű* 'ua.' (Kassai 4: 374), 1843: *szarvasgyökér* 'ua.' (Bugát 394), 1870: ua. (CzF. 5: 1082), 1911: ua. 'Tordylium', *szarvasgyökérfű* 'Dictamnus' (Nsz. 291). Szó szerinti német megfelelője a *Hirschwurz* 'Peucedanum cerveria' (Weeds 1249). A középlatin *herba cervaria* 'különböző vadnövények' (Genoust 143) elnevezés alapja az állatnév, a latin *cervarius* 'szarvas-', *cervus* 'szarvas' szó. Az elnevezés alapja az a megfigyelés, hogy a gyökert a szarvasok kiássák és eszik.

szarvas hagyma R. 1897: ua. 'Allium carinatum' (Pallas 15: 434). Nem az állatnévvel képzett név, hanem a hagyma csavaros, hegyes szárának alakleíró elnevezése.

szarvas here J. *Lotus corniculatus* (MNöv. 176). N. MNy. 39: 254: ua. (Kürt) 'ua.'. Tájnyelvi elnevezés Sopronban és Komárom megyében, Kürtön. Nevezik *szarvas sárgahere*nek, *sárgahere*nek is (uo.). Aligha állatneves összetétel, előtagja – mint a latin *corniculatus* (< lat. *cornu* 'szarv') fajnév is – nem állatnév, hanem 'szarvval ellátott' jelentésű. Lehetséges, hogy átvétel a németből (és Sopron környékéről átkerült a szó Komárom megyébe), mert összefügg a német *Hornklee* 'ua.' (PbF. 276), tulajdonképpen 'szarvhare' névvel, annak tükörszava. A tudományos latin *Lotus* nemzetségnév pedig régi görög növénynév. Már Homérosz is említi az Odüsszeiában, amikor a lotofágok földjén Odüsszeusz a társaival megkóstolja a lótoszevők mézédés gyümölcsét (*lotoio meliedea karpón*), és elnyomják magukban a hazatérés gondolatát; vö. görög *lotósz* > latin *lotos*, *lotus* 'tüskés fa, cseresznyeszerű gyümölcsökkel' (Plinius). De Homérosz említ (szintén az Odüsszeiában) egy másik *lotósz* növényt is, amely Ithakában vadon nő, és kitűnő állati takarmánynövény. Az ókori növénynév megvan a magyarban ma is: *lótusz*, *lótus fa* (R. *lótus*, *lótos* MA.; Márton 1: 1727) és több európai nyelvben; vö. olasz *loto*, francia *lotus*, *lotos*, spanyol *loto*, angol *lotus*, német *Lotos* 'lótuszvirág' (Farkas V.: Görög elemek a magyar szókincsben. Bp., 1982, 248).

szarvas ibolya J. *Viola cornuta* (MNöv. 176). Az árvácskaibolya társneve. A magyar elnevezés pontosan a binominális latin terminus megfelelője.

szarvas kerep J. *Lotus corniculatus* (Szabó-Péntek 134). N. uo.: *szarvaskeret* (Udvarhely) 'ua.'. Noha a növényt a szarvasok szívesen legelik, az elnevezés nem tartozik az állatneves növénynevekhez, ugyanis a *kerep* melléknévi jelzője a *corniculatus*nak megfelelő *szarvas* (*szarvacskás*) szó. Ez a szarvas mákhhoz hasonlóan a szarvacskákra emlékeztető termésre utal. Itt tehát a *szarvas* szó nem főnév, azaz nem a *cervus* állatot jelenti, hanem 'szarvacskával ellátott' értelmű (ezért is írandó külön).

szarvasnyelv J. *Phyllitis scolopendrium* (MNöv. 67). R. 1560 k.: *szarvas nyelv* 'Ceruiglosa herba' (GyöngySzt. 4475), 1588: *szarvas nyelvű fű* (FrankHasznK. 19), 1590: *szarvas nyelvű fű* 'Scolopendria' (SzikszF. 27), 1643: *szarvas nyelvű fű* (Com: Jan. 26), 1698–1703: *szarvasnyelvű-fű* (MedBorb. 171), *szarvas nyelvű fű* 'Asplenium. Lingua Ceruina' (Dioszkuridész bej. 173), 1708: *szarvas nyelvű fű* 'Hirschenzung' (PP.), 1752: *szarvas-nyelvű fű* (PaxCorp. 226), 1766: *szarvas nyelvű fű* (Mátyus 394), 1781: ua. (Benkő J.: Téli bokréta.17), 1783: ua. (NclB. 430), 1793: *szarvasnyelvűfű* (Földi 20), 1798: ua. (Veszelszki 347), 1807: *szarvasnyelvű bordalap* 'Asplenium

scolopendrium' (MFüvK. 557), 1813: *szarvasnyelvű fű* (OrvF. 336), 1834, 1835: ua. (Kassai 3: 284, 4: 374), 1845: *szarvasnyelv* 'Lingua cervina' (Műsz. 407), 1894: *szarvasnyelvű fű* 'Hydrum embri-catum' (Pallas 8: 96), 1911: ua. 'Scolopendrium' (Nsz. 291). A népnyelvben KGy. 218: *szarvasnyelvűfű* (Kovácsna m., Erdővidék) 'Phyllitis scolopendrium' | Herman:Pászt. 684: *szarvasnyelv* (Tyukod) 'Scolopendrium vulgare'.

Meliusnál, majd Kassainál olvasható hasonló név, a *gím nyelvű fű*. R. 1525 k.: *gým n'yelw* 'Scolopendria' (Ortus). Ma *gímpáfrány* 'Phyllitis scolopendrium', további társnevei a *gímharaszt* és a *lónyelvűfű* (MNöv. 67). A *phyllitis* (Dioszkuridész) a *szarvasnyelv* régi görög neve (< *phyllon* 'level'), a latin *Lingua cervina* Bauhinnál (3: 37, 756) bukkan fel.

Szó szerint megvan a *szarvasnyelv* botanikai név más nyelvekben is; vö. ném. *Hirschzunge* 'ua.' (Műsz. 407), román *limba cerbuluj* (NomVeg. 430), francia *langue de cerf* és angol *hart's-tongue* (Bejan 166), amelyek az orvosi latin *cerviglossa*, *lingua cervi*, *Lingua cervina* elnevezéssel együtt mind arra utalnak, hogy e növény levelei a szarvas nyelvéhez hasonlóak. Mint a debreceni fűvészkönyvben olvasható: „lombjai épek, szíves-hosszú nyelvformák” (MFüvK. 557). A nyelvítővis latin *Elaphoglossum* neve a görög *elaphosz* 'szarvas' és a *glossza* 'nyelv' szavakból képzett.

cigánytetű J. *Briza media* (Nyr. 30: 322). R. 1807 után: *czigánytetű* 'villahim' (azaz bojtortján) (Diószegi bej.; a 2. kötet hátsó borítójának belső oldalán), 1881: ua. 'vmi növény' (Nyr. 10: 323), 1901: N. *czigány-tetű* Zemplén (TermtudKözl. 454), 1902: N. *cigány-tetű* Veszprém 'ua.' (uo.). N. MTsz. 1: 230: *czigán-tetű* (Zemplén m. Szürnyeg) 'növény' | ÚMTsz. 1: 694: *cigánytetű* (Nyír-egyháza) 'koldustetű, sulyomszurdancs', *cigántetű* (Felsővisó), *cigántetű* (Gyula), *cigánytetű* (uo.) 'némelyik növény szúrós, ragadós termése' | Nyr. 30: 322: *cigánytetű* (Veszprém).

Ennek a növénynevének az előtagja, a *cigány* jelző – rosszálló, gúnyos, lekicsinylő értelemben – számos más összetételben is szerepel, különösen tájszavakban; vö. *cigámbúza* 'vadbúza', *cigánygomba* 'nem ehető gomba, bolondgomba', *cigányhal* 'apró hal', *cigányhit* 'vadházasság', *cigán-szappan* 'szürke agyag' (ÚMTsz.). Az összetételek keletkezésének a romák lenézése az alapja. Hasonló a névadási szemlélet háttere a *cigánypoloska* (N. ÚMTsz. 1: 693: *cigánypoloska* [Fk.gyarmat] 'némely növény szúrós, ragadós termése' | MTsz. 1: 229: *cigánypoloska* [Zemplén m. Szürnyeg] 'növény') tájnyelvi elnevezés esetében is. L. még a *koldustetű* szócikkét. Idetartozik a **tetűgaz** 'koldustetű' (Nyr. 86: 440) nyelvjárási szó is, a baranyai Kopácson: *tetűgaz*.

koldustetű J. *Lappula* (P. 146). R. 1578: *koldus tetű* 'Tribulus aquaticus' (Herbarium 41a), 1759: *koldús tetű fű* (Nedeliczi Váli M.: Házi orvosságok 103), 1783: *kóldus tetű* 'Tribulus terrestris' (NclB. 367), 1793: ua. 'gyermeki, tsúf, alacsonyágót mutató betstelen Nevek' között (Földi 18), 1797: *koldús tetű* (Váli 184), 1807: ua. 'Tribulus terrestris' (MFüvK. 261), 1832: *koldus-tetű* 'Spina pedicularia' (Kreszn. 1: 354 és 2: 256), 1833: *koldús tetű fű* 'Xanthium strumarium' (Kassai 5: 111), 1845: *kóldús tetű* 'földi sulyom' (Műsz. 288), 1894: *koldus-tetű* (FöldrKözl. 65), 1896: N. *kódistetű* 'Cynoglossum officinale' (TermtudKözl. 28: 652), 1903: *koldustetű* 'Bidens tripartita' (MVN. 172), 1911: *kódistetű* 'ua.', *koldustetű* 'ua. és Lappula, Tribulus, Xanthium' (Nsz. 164), 1966: ua. 1. *Lappula*; 2. *Agrimonia*, *Tribulus*, *Orlaya*, *Galium aparine*, *Xanthium*, *Arctium*, *Vas m.*: *Bidens tripartita*, *Dunántúl*: *Torilis* (MNöv. 106). A debreceni fűvészkönyv szerzői ezt a kifejező és érzékletes népi elnevezést – minden bizonnyal Földi hatására – felsorolják ugyan, de a *Tribulus terrestris*-nek új nevet adnak: *sulyom szurdants*. Amellett, hogy a *sulyom* önálló növénynév, és szinte mindegyik szerző a *Trapa natans* jelöli vele, az új elnevezés más okból is szerencsétlen. Nem is lett a későbbi szakíróknál népszerű.

N. SzegSz. 1: 798: *kúdistetű* 'Bidens tripartita' | SzlavSz. 2: 96: *kódestetű* 'ua.' | OrmSz.: *kódistetű* 'ua.' | MNy. 39: 252: *kúdistetű* (Kürt) 'Xanthium strumarium, Echium vulgare' | MTsz. 1: 1154: *koldús-tetű*, *kódistetű*, *kúdistetű* 'többféle ragadványfű' (Balaton mell., Tolna m. Paks, Szeged, Nógrád m. Ipoly-Litke) | Nyr. 10: 332: *kódistetű* (Sopron és Vas m.) 'Agrimonia eupatoria, Galium aparine, Xanthium strumarium' | Nyr. 29: 19: *koldustetű* (Kiskunság) 'Xanthium strumarium' | Ethn. 5: 37: *kódistetű* (Sopron m., Malomsok) 'Bidens tripartita' | SzegFüz. 2: 67: ua. (Zalaszeg-

vár) | Édes 60: ua. (Balaton-felvidék) 'bojtorján' | Péntek–Szabó 295: *kódustetü* (Bánffyhungad) 'Torilis arvensis' | Kótyuk 82: *kódustetü* (Kárpátalja, Rát) 'Lappula squarrosa' | FöldrKözl. 22: 65: *kódistetü* (Vörösbéreny, Dias) 'Lappula myosotis' (Badacsony) 'Torilis anthriscus, Cynoglossum officinale', (Balatonarács, Ipoly mente) 'Bidens tripartitus' | Kovács 36: *kódistetö* (Szigetköz) 'ua.' | Nyr. 27: 411: *kúdús tetyü* (Ada) 'apró, ragadós termésű tövisfaj' | Nyr. 33: 478: *kuódistetüö* (Rábaköz, Bősárkány) | ToNyj. 53: *kúrustetü* (Torda) 'némely növény ragadós termése' | MiTsz. 48: *kuódistetü* (Mihályi) 'ua.' | Ethn. 3: 57: *koldustetü* (Csallóköz) 'Echinosperrum lappula'.

Az árokparton tenyésző növényeket termésük „ragaszkodásáról” nevezték el így; mint Kiss Jenő a tájnyelvi szó jelentését megadja: „ruhába, szőrzetbe beleragadó apró, barna termésű gyomnövény; ennek kapaszkodó magva” (MiTsz. 48). A jelölt növények termése, tüskés gyümölcse rátapad mindenféle ruhaszövetre, az állatok bundájára, s így terjednek mindenfelé. Ismert a *ragadáncs* 'Lappula' (MNöv. 131) elnevezés is, amely szintén ezt a tulajdonságot hangsúlyozza. A *koldustetü* (*kúrustetü*, *kódistetü*) elnevezésnek azért van olyan sok jelentése, mert ezzel a névvel a Lappula nemzetségen kívül még igen sok olyan növényt jelöl, amelynek kapaszkodó termése van. Ilyen például a mizsótton kívül a párlófü, tüskemag, Orlay-murók, ragadós galaj, királydinnye, szerbtövis, subás farkasfog, bojtorján.

Könnyen lehetséges – figyelembe véve a szó első fölbukkanását az írásbeliségben –, hogy a magyar nyelvben Melius Juhász Péter honosította meg tükörfordítással, mégpedig német mintára. Német neve ugyanis szó szerint megegyező; vö. az akkori (R. 16. sz. második fele) *Bettlersleus* 'Xanthium' (NépNyelv. 1935: 182) elnevezéssel.

tetüfa J. 1. *Ledum palustre* (MF. 799); 2. *Daphne mezereum* (MNöv. 57). R. 1578: *tóú fa* 'Rapiens vitam' (Herbarium 20a), 1780: *tetü-fa* 'Daphne mezereum' (Phytologicon 89), 1783: ua. (NclB. 362), 1832: ua. (Kreszn. 2: 256), 1835: ua. (Kováts 371), 1843: *tetüfa* 'ua.' (Bugát 434), 1873: *tetü-fa* 'farkasboroszlán' (Ballagi 2: 638), 1874: ua. (CzF. 6: 283), 1897: ua. 'farkashárs' (Pallas 16: 131), 1911: ua. (Nsz. 308). A népi gyógyászatban fontos növények neve a *tetüfa*. A *Ledum palustre* (mocsári molyúzó) hasznos a háztartásban. A *Daphne mezereum* (farkasboroszlán) nagyon mérgező, *tetüfának* azért nevezik, mert a bőrön élősködőket daphnin keserűanyaga megöli. A németben is megvan szó szerint: *Lausbaum* (M. 327), amely négy különféle növényt is jelöl.

tetüfü J. *Ledum palustre* (MNöv. 190). R. 1577 k.: *tetüfw* (Ars Medica 129), 1578: *tetü fü*, *tetues fü* 'Pedicularis herba' (Herbarium 156), 1590: *tetü fü* 'Pedicularia' (SzikszF. 24), 1595: *tetü fü* 'natha ki vonyo fiju' (FK. 126), 1604: *tetü fü* 'Pedicularis' (MA.), XVII. sz.: *tetü fü* 'Cucumis silvestris' (Dioszkuridész bej. 174), 1683: *tetü fü* 'Staphis agria' (Nyr. 40: 113), 1762: ua. (PP. 1012), 1783: ua. 'Aconitum: Napellus' (NomVeg. 420), 1792: ua. (Váli 186), 1798: *tetü-fü* (Veszelszki 419), 1807: *tetüfü* 'Aconitum napellus' (MFüvK. 318), 1813: ua. 'Achillea' (OrvF. 391), 1835: *tetü-fü* (Kassai 4: 277), 1842: *tetüfü* 'Aconitum napellus' (Kubinyi 61), 1843: *tetüfü* 'Pedicularia, Delphinium staphisagria', 'Aconitum napellus' (Bugát 434), 1873: ua. 'Delphinium staphisagria' (Ballagi 2: 638), 1874: ua. (CzF. 6: 284), 1894: *tetüfü* 'Euphorbia Cyparissias' (Pallas 6: 706), 1897: *tetü-fü* 'különböző, tetüirtásra használt növény neve' (Pallas 16: 131), 1903: *tetüfü* 'Aconitum napellus' (MVN. 109), 1911: ua. 'Pedicularis' (Nsz. 308). N. Szabó–Péntek 97: *vaktetüfü* (Héderfa) 'Prunella vulgaris', uo. 138: *lapostetü-fü* (Erdély) | SzegSz. 2: 574: *tetüfü* 'hályogfa' | Ethn. 87: 205: *lapostetü fü* (Háromszék, Árapatak) 'Briza media' | NéprÉrt. 35: 83: *vizestetüfüjij* (Göcsej, Zalabaksa) 'Linaria vulgaris'.

A magyar nevet Melius alkotta tükörfordítással a német *Leufzkraut* 'ua.' (Herbarium 156) alapján. Már ő felhívja a figyelmet a növény jótékony hatására: „ha olajba meg főzed, a tetüt, kolzt az emberbe baromba is elrontya”. Ma *Lausgras*, *Lauskraut* számtalan jelentéssel (M. 327), *Läusekraut* (LWb. M1349). Megvan az angolban is, vö. *lousewort* 'Pedicularis' (uo.). A tudományos *Pedicularis* elnevezés szintén a *tetü* névvel alkotott (< latin *pediculus* 'tetü'), tehát tetü ellen használt növény. Ma a népi gyógyászatban más szempontból is fontos, Göcsejben szárított leveléből készült főzetben a viszketős, fagyásos lábat fürösztik meg (NéprÉrt. 35: 83).

tetüölőfű R. 1578: *tetü ölö fű* 'Phthyriocyon' (Herbarium 156), 1807: *tetüölő fű* 'Delphinium staphisagria' (MFüvK. 317), 1835: *tetü ölö-mag* (Kassai 4: 277), 1843: *tetüölőfű* 'ua.' (Bugát 434), 1845: *tetü-náthafű* 'ua.' (Műsz. 428), 1873: *tetüölőfű* 'ua.' (Ballagi 2: 638), 1874: ua. (CzF. 6: 284). Hasonneve az azonos névadási szemléletű *féregölő fű* (MFüvK. 317). A tetü elleni védekezésre alkalmas növényről írja Kassai, hogy „azzal meg kenetvén a' tetves fej. és öltözet, meg döglenek ezen férgek, sőt, ha belőle az egerek, és patkányok ejdenenek, tőle el-vesznek, meg gebednek” (4: 277). Igen hasznos növény lehetett valaha.

tetürontó R. 1578: *tetü ronto fű*, *tetues fű* 'Staphisagria' (Herbarium 153a), 1894: *tetürontófű* 'Euphorbia cyparissias' (Pallas 6: 706), 1903: *tetürontó* 'Aconitum napellus' (MVN. 109), 1911: ua. (Nsz. 308). Mérgező növény, minden bizonnyal tetvetlenítésre használták ezt is. A németben a Delphinium staphisagria neve a *Lausmörder* (M. 327), azaz 'tetüölő, tetügyilkos'.

tetüvirág J. Borago officinalis (MNöv. 33). R. 1894: N. *tetüvirág* 'ua.' (FöldrKözl. 22: 74), 1911: *tetüvirág* 'ua.' (Nsz. 308), 1925: ua. (HGy. 174). N. NyÍrk. 34: 35: *tetüvirág*, *tetüvirág* (Erdély) 'Colchicum autumnale'. A régi adat a borágó egyik elnevezése a Balaton mellékén. Valószínűleg tükörfordítással került a magyarba a németből; vö. *Lausblume* (M. 327), mely 19 növényfajtát jelöl. De lehet egyszerűen hasonló névadási szemléletű terminus.

vaktetü burján N. Zelnik 9: ua. (Pusztina) 'Potentilla argentea' | NépismDolj. 4: 25: *vaktetü-burján* (Gyimesbükk) 'ua.'. Moldvai csángó növénynév, az ezüstpimpó társneve. A névadás miert-jére vö. *vaktetü* (uo.), amely a lábfej viszkető hólyagocskáinak neve Gyimesbükkön, és ezeknek el-lenszere a növény főzete. A *burján* utótag 'dudva, gaz, gyom' jelentésű szláv jövevényszó a ma-gyarban. A *Potentilla* genusnév a latin *potens* 'erő' kicsinyített alakja. Magyarázata az, hogy a nö-vény gyógyfű hírében állott.

vincellértetü R. 1825: *vintzellértetü* 'Panicum verticillatum' (MNY. 79: 120). Egy kölesfajta tájnyelvi neve. Hasonló a **zsidótetü** 'Torilis arvensis' név (Péntek–Szabó 337), amely Bánffyhunya-don (uo. 295) használatos tájnyelvi név.

vízitetüfű J. Pedicularis palustris (MF. 1017). R. 1708: *tető-fű* 'Pedicularia' (MA. 232), 1832: *tetü-fű* 'Pedicularia' (Kreszn. 2: 256). N. MTsz. 2: 1014: *vízestetü-fű* (Zala m., Hetés) 'Euphorbia cyparissias' | Ethn. 8: 94: ua. (orvosságul használják). A posvány kakastaréj társneve (MNöv. 156). A latin tudományos nemi elnevezés valószínűleg a tetvetlenítéssel kapcsolatos. A latin *pediculus* jelentése ugyanis 'tetü'. Németül is *Läusekraut* (PbF. 339), azaz 'tetüfű', I. ott. Mérgező fű nyilván, mert Lencsés György már 1577 körül (Ars Medica) így jellemzi: „ha kÿ megh ößÿ, az száÿath annyÿra el vonza, mÿnthá Newethne az Embör, kÿ ha megh kezd halnÿ is, holta vthan is vgÿan Newetö modon marad az fÿaÿa”.

A NEM KÖZISMERT RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA

Ars Medica	=	Lencsés György: <i>Ars Medica</i> . Kézirat orvostanikai mű. 1577 k.
Bauhin	=	Caspar Bauhin: <i>Theatri botanici index in Theophrasti Dioscoridis Plinii et...</i> Basiliae, 1671.
Bejan	=	D. Bejan: <i>Nume românești de plante</i> . Cluj–Napoca, 1991.
BotKözl.	=	<i>Botanikai Közlemények</i> . Budapest, 1903–
Dioszkuridész bej.	=	Szabó T. Attila: <i>Magyar növény- és gyógyszervek a XVI–XVIII. századból</i> . Magyar nyelvű bejegyzések Dioszkuridész De Medicinali Materia Libri sex (Marburg, 1543.) c. művében. (Studia Universitatum V. B. Bolyai. Tomus III. Nr.6. Series IV. Cluj, 1958.)
Diószegi	=	A MFüvK. Diószegi saját jegyzetelt példányának kézírásos betoldása, valamint egy későbbi tulajdonos, Csécsi Nagy Imre debreceni főiskolai tanár „névlaistroma betürendben”. (OSzK Kézirattár és Régi Nyomatványok Tára 1290 oct.Hung.1–2.)
DRM.	=	<i>Dicționar romin-maghiar</i> . Bukarest, 1964.

- ErdL. = *Erdészeti Lapok*. Budapest, 1882–
- Erlanger Herb. = Az erlangeni Universitätsbibliothek latin Herbariumának növénynevei (16. és 17. sz. fordulója).
- Édes = Édes Jenő: *A Balatonfelvidéki népnyelv*. Budapest, 1907.
- Ért. = *Értekezések a nyelv- és széptudományi osztály köréből*. (MTA) Pest, 1870/7: 65–76.
- Fábián = Fábián József: *Természeti história*. Veszprém, 1799.
- FK. = Beythe András: *Fives kőműv*. Németújvár, 1595.
- Földi = Földi János: *Rövid kritika és rajzolat a' magyar fűvész tudományról*. Béts, 1793.
- FungPann. = C. Clusius: *Fungorum in Pannoniis observatorum brevis Historia* (a Rariorum Plantarum Historiához csatolva). 1601.
- Gáti = Gáti István: *Természet históriája, melyet a' gyenge elmék kedvéért készített*. Sziget, 1792.
- Genaust = H. Genaust: *Etimologisches Wörterbuch*. Basel–Boston–Berlin, 1966.
- Herbarium = Melius Juhász Péter: *Herbarium a faknac fűveknek nevekről, természetekről és haß-nairol*. Kolozsvár, 1578.
- Herbolarium = Herbolarium, Vincentiae (1491.) bejegyzései. (MNY. 11: 131–135)
- HGy. = Magyary Kossa Gyula: *Hazai gyógynövények*. Budapest, 1925.
- KGy. = *Kovácsna megye gyógynövényei*. Sepsiszentgyörgy, 1973.
- Kovács = Kovács Antal: „*Járok-kelek gyöngyharmaton*”. Mosonmagyaróvár, 1987.
- Kováts = Kováts Mihály: *Magyar patika*. Pest, 1835.
- Kótyuk = Kótyuk István: *Népi növényismeret és növénytani szókincs Ráton*. Ungvár–Budapest, 1993.
- Kreszn. = Kresznerics Ferenc: *Magyar szótár gyökérrenddel és deákozattal*. Buda, 1831–2.
- Kubinyi = Kubinyi Ágoston: *Magyarországi mérges növények*. Buda, 1842.
- LWb. = *Landwirtschaftliches Wörterbuch in acht Sprachen*. I–II. Prága, 1970.
- M. = H. Marzell: *Alphabetisches Vezeichnis der deutschen Pflanzennamen*. Leipzig, 1957.
- Márton = Márton József magyar–német szótárai. 1800 és 1807.
- Mátyus = K. Mátyus István: *Ó és Új Diaetetica, az az a' jó egészség' meg-tartásának módját fundamentumosan elé-ado könyv*. Kolozsvár, 1766, 1787, 1789.
- MedBorb. = Becskereki Váradi Szabó György: *Medicusi és borbélyi mesterség*. 1698–1703. (Az azonos című gyűjteményes könyvben.) Budapest, 1989.
- MF. = Jávorka Sándor: *Magyar flóra*. Budapest, 1924–1925.
- MFüvK. = Diószegi S. – Fazekas M.: *Magyar Fűvész Könyv*. Debrecen, 1807.
- MFV. = *A magyar flóra és vegetáció rendszertani növényföldrajzi kézikönyve*. Budapest, 1964–1980.
- MNöv. = Csapody V. – Priszter Sz.: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966.
- MO. = Magyar Beck Vladimir: *Magyar-orosz mezőgazdasági szótár*. Budapest, 1953.
- MoK. = *Magyarország kultúrflórája*. Budapest, 1959.
- Műsz. = Kováts Mihály: *Háromnyelvű fejtő műszótár*. Buda, 1845.
- MVN. = Hoffman K. – Wagner J.: *Magyarország virágos növényei*. Budapest, 1903.
- NclB. = Benkő József: *Nomenclatura botanica*. (in Magyar Könyvház I.) Pozsony, 1783.
- NomVeg. = Benkő J.: *Nomina Vegetabilium*. 1781. (MKönyvh. Pozsony, 1783.)
- Nsz. = Cserey Adolf: *Növénytár*. Budapest, 1911.
- NyIrK. = *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. Kolozsvár, 1957–.
- OrvF. = Diószegi Sámuel: *Orvosi Fűvész Könyv*. Debrecen, 1813.
- P. = Priszter Szaniszló: *Növényneveink*. Budapest, 1998.
- PaxCorp. = Pápai Páriz Ferenc: *Pax Corporis*. Kolozsvár, 1690.
- PbF. = R. Schubert – G. Wagner: *Pflanzennamen und botanische Fachwörter*. Leipzig, 1988.
- Peregriny = Peregriny Elek: *Természtörténet*. Buda, 1842.
- Péntek–Szabó = Péntek J. – Szabó A.: *Ember és növényvilág*. Bukarest, 1985.
- Phytologicon = Molnár János: *Phytologicon*. Buda, 1780.
- PPNomH. = Pápai P. F. följegyzései: *Nomenclatura Herbarum*. Anno 1706. (Nyr. 29: 363–6)
- Szabó–Péntek = Szabó A. – Péntek J.: *Ezerjófű*. Budapest, 1996.

-
- SzegFüz. = *Szegedi Füzetek*. Szeged, 1934–36.
Tarisznyás = Tarisznyás Márton: *Gyergyó történeti néprajza*. Budapest, 1994.
Váli = Váli Mihály: *Házi orvosi szótártska*. Győr, 1792.
Veszelszki = Veszelszki Antal: *A' növény-plánták' országából való erdei, és mezei gyűjtemény*. Pesth, 1798.
Weeds = Williams, G. – Hunyadi K.: *Dictionary of Weeds of Eastern Europe*. Budapest, 1987.
Zelnik = Halászné Zelnik Katalin: *Moldvai csángó növénynevek* (CsopNyelvDolg. 36). Budapest, 1987.

Rácz János